

ՆԵՐՍԵՍ ԸՆՈՐՀԱԼՈՒ ԳԱՆՁԵՐՆ ՈՒ ՏԱՂԵՐԸ

Հայ եկեղեցու և մշակույթի մեծ երախտավոր Ներսես Ընորհալին (ծնվ.՝ 1101 կամ 1102 թ., վախճ.՝ 1173 թ.), որն ստեղծագործել է ավելի քան հիսուն տարի՝ 1120—1173 թթ., թողել է մատենագրական չափազանց հարուստ ու բազմասեռ ժառանգություն: Հեղինակի գրական վաստակը, որ ներկայանում է և՛ արձակով, և՛ իբրև չափածո, աչքի է ընկնում իր լայն ընդգրկումներով, բերած նորություններով, գրական հնարանքներով, վարպետ շարադրանքով և բարձր արվեստով: Այդ հարուստ ժառանգությունը, որ գրեթե ամբողջությամբ պահպանվել է, ըստ արժանվույն գնահատվել է ինչպես իր ժամանակ, այնպես էլ հետագայում: Հեղինակի ստեղծագործություններից շատերն ունեցել են մինչև իսկ մի քանի հրատարակություն. շատ գործեր լույս են տեսել նաև օտար լեզուներով: Հայ մատենագրության մեջ Ներսես Ընորհալին իր արձակ գրություններով պեղծեցնում է ուրույն ու կարևոր տեղ, բայց, անշուշտ, նա շատ ավելի մեծ է որպես բանաստեղծ. նրա չափածոն, որն աչքի է ընկնում իր պատկառելի քանակով և նյութի բազմապնդությամբ, ներկայանում է իբրև մեծածավալ քերթված, ներբող, խրատ, առակ-հանելուկ, շարական, գանձ, տաղ, և այլն: Սրանցից, տվյալ դեպքում, մեզ հետաքրքրողը հեղինակի գանձաբանային ստեղծագործություններն են, որոնք ընդգրկում են **գանձ** (կամ **քարոզ**), **տաղ**, **փոխ** (կամ **հորդորակ**) և **մեղեդի** անուններով հայտնի հոգևոր երգեր: Նշված բանաստեղծությունների առանձին նմուշներ տարբեր ժամանակներում և զանազան առիթներով լույս են տեսել պարբերականներում

կամ գրքերում, իսկ Ներսես Ընորհալու չափածո գործերի 1830 թ. Վենետիկում հրատարակված «Բանք չափա» հատորում դրանք ի մի են բերվել **Տաղք** և **Գանձք** խորագրերի տակ՝ ներկայացնելով 59 տաղային միավոր և 2 գանձ¹:

Խնդրո առարկա ստեղծագործությունները, որպես կանոն, հանդես են գալիս եկեղեցական հատուկ մատյաններում հայտնի՝ «Գանձարան» անունով: Այդ ժողովածուները, որոնք պահպանվել են մի քանի հարյուրի հասնող ընդօրինակություններով և միջնադարում միայն կիրառում են ունեցել, մինչև վերջերս առանձին հետապտության նյութ չէին դարձել. ըստ այդմ, դրանցում տեղ գրած բանաստեղծությունները եթե գրավել են մասնագետների ուշադրությունը, ապա սուկ իբրև առանձին ուսանավորներ, ժողովածուի օրինաչափություններից անկախ ու մեկուսի: Այդ է պատճառը, որ Ներսես Ընորհալու կյանքին ու ստեղծագործությանը նվիրված Հ. Ղ. Ալիշանի, Մ. Աբեղյանի և այլոց ըստ ամենայնի ընդգրկուն աշխատությունները, ինչպես նաև բնագրերի առկա հրատարակությունները, բանաստեղծի գանձերի ու տաղերի և դրանց փոխառնությունների մասին մեզ ամբողջական ու ճշգրիտ պատկերացում չեն տալիս: Գանձարանների մեր կատարած հետապտությունը ի հայտ բերեց ոչ միայն Ներսես Ընորհալու գրչին պատկանող

¹ Ներսես Ընորհալի, Բանք չափա, Վենետիկ, 1830, էջ 365—491: Հատորը նույնությամբ վերահրատարակվել է 1928 թ., ընդ որում, փոփոխված են միայն էջերը: Մենք օգտագործել ենք առաջին հրատարակությունը:

և առ այսօր բանասիրությանն անհայտ տաղային նոր միավորներ, այլև յուրատեսակ հոգևոր այդ երգերի՝ իբրև գանձարանային ստեղծագործությունների մի շարք առանձնահատկություններ, որով հնարավոր դարձավ ճիշտ գնահատել Ներսես Շնորհալու գանձարանային ժառանգությունը. բացահայտվեց հեղինակի ինչպես նորահայտ, այնպես էլ հրատարակված տաղերը հատկանշող հիմնական օրինաչափությունը, այն է՝ տաղի ու փոխի (կամ հորդորակի)՝ իբրև համակարգային ամբողջության ձուլված միասնությունը: Տաղային միավորների այդպիսի հարաբերությունն առանձնապես ցայտուն է դրսևորված հիշյալ բանաստեղծությունների հնագույն ընդօրինակություններում, ընդ որում, վերջիններս աչքի են ընկնում նաև բնագրային առումով իրենց առավել անաղարտությամբ: Ահա թե ինչու, Մաշտոցի անվան Մատենադարանի՝ հանձնարարությամբ, ձեռնամուխ եղանք նոր ու գիտական հրատարակությամբ ներկայացնելու Ներսես Շնորհալու գանձերի ու տաղերի քննական բնագրերը: Սույն հոդվածով կփորձենք ամփոփ ձևով շարադրել մեր կատարած աշխատանքի արդյունքները և տալ Ներսես Շնորհալու գանձերի ու տաղերի գանձարանային ճիշտ պատկերը²:

*
* *

Ներսես Շնորհալու գանձերի ու տաղերի տպագիր հիմնական աղբյուրը, ինչպես ասվեց, Վենետիկում հրատարակված «Բանք չափա» հատորն է: Բայց հիշյալ բանաստեղծությունների բնագրային ու կառուցվածքային առանձնահատկությունների լրացահայտման առումով անգնահատելի են ձեռագիր Գանձարանների վաղագույն՝ ԺԳ—ԺԴ դդ. ընդօրինակությունները: Դրանցից կարևոր են, հատկապես, Մաշտոցի անվան Մատենադարանի № 3503 (1394 թ.) Տաղարանն ու № 7785 (ԺԴ դ.) Գանձարանը, ինչպես նաև Փարիզի Ազգային գրադարանի № 79 (1241 թ.) Տաղարանն ու № 80 (1380 թ.) Գանձարանը³: Նշված գրչագրերում է, որ Ներսես Շնորհալու տաղային միավորները պահպանվել են առավելագույն քանակով ու անաղարտությամբ: Այդ ձեռագրերը մեզ

համար ծառայել են իբրև խիստ արժանահավատ ու վստահելի սկզբնաղբյուրներ, քանի որ չնայած իրենց ունեցած համեմատելի ընդհանրություններին, աչքի են ընկնում այնպիսի տարբերություններով, որոնք բացառում են միմյանցից ընդօրինակված լինելու հնարավորությունը: Հիմնականում այս ձեռագրերի օգնությամբ կարողացել ենք կապել Ներսես Շնորհալու գանձերի ու տաղային միավորների առավել ճշտված ու ամբողջական համակարգը⁴:

«Բանք չափա»-ում Ներսես Շնորհալու անունով ներկայացված է երկու գանձ.

1. Գանձ սրբոյ Վարդավառի (ծայրակապ՝ «Ներսէսի երգ») — ներգործական պօրուխն...⁵

2. Գանձ Փոխման Աստուածածնի (ծայրակապ՝ «Ներսէսի երգ») — Նորահրաշ տօնիս...⁶

Ձեռագրերից մեզ հայտնի է դարձել ևս մի գանձ, որ աղբյուրների մի մասում պահպանվել է Ներսես Շնորհալու անունով: Գանձը՝ նվիրված Հրեշտակապետաց տոնին, ունի հետևյալ խորագիրն ու սկզբնատողը.

Քարոյ սրբոց հրեշտակապետացն, արարեալ տեառն Ներսէսի Հայոց կաթողիկոսի կայեցոյ—Աստուած անեղ...⁷

Ի տարբերություն նախորդ երկուսի այստեղ տների սկզբնատառերը հոդում են ոչ թե հեղինակի անունը, այլ «Անմահից քարոյ» բառակապակցությունը, որն, անշուշտ, նկատի ունի բովանդակությունը: Խորագրային վերագրումը, նաև բանաստեղծության ընդհանուր կառուցվածքն ու ոճը բավարար հիմք են տալիս, որպեսզի այս միավորը դասենք Ներսես Շնորհալու գանձերի շարքը: Հետաքրքրական է նկատել, որ Մատենադարանի № 7785 և Փարիզի № 80 ձեռագրերում, որոնցում տաղային միավորները

⁴ Անշուշտ, քննական բնագրերի համար օգտագործել ենք շատ ավելի գրչագրեր՝ շուրջ չորս տասնյակ, բայց ելակետային նշանակություն են ունեցել վերոհիշյալները ու հատկապես № 3503 Տաղարանն ու № 7785 Գանձարանը, որոնք ամփոփում են հեղինակի տպագիր ու անտիպ մեզ հայտնի տաղային բոլոր միավորները (բացառությամբ մեկ-երկուսի):

⁵ Ներսես Շնորհալի, Բանք չափա, Վենետիկ, 1830, էջ 474—484:

⁶ Սույն տեղում, էջ 485—491:

⁷ Մաշտոցի անվան Մատենադարան, ձեռ. № № 7785 (թերթ 481ա) 4068 (թերթ 171բ), Փարիզի Ազգ. գրադարան, ձեռ. № № 79 (թերթ 229ա), 80 (թերթ 283բ), Անթիլիասի Կաթողիկոսարան, ձեռ. № 98 (թերթ 213բ), Երուսաղեմի Պատրիարքարան, ձեռ. № 231 (թերթ 252ա), Տյուբինգենի համալսարանի գրադարան, ձեռ. № Ma XIII 61 (թերթ 121ա):

² Ներսես Շնորհալու նորահայտ տաղերի մասին տե՛ս նաև՝ Ներսես Շնորհալի (Հոդվածների ժողովածու), Երևան, 1977, էջ 139—156:

³ Նշված ձեռագրերի, և առհասարակ Գանձարանների ու գանձարանային միավորների մասին մանրամասն տեղեկությունների համար տե՛ս Գրիգոր Նարեկացի, Տաղեր և գանձեր, Երևան, 1981, էջ 21—54:

ներկայանում են համապատասխան գան-
ձերի կից, Այլակերպության, Աստվածածնի
Վերափոխման, ինչպես նաև Հրեշտակալե-
տաց տոներին նվիրված Ներսես Շնորհալու-
վերոհիշյալ գանձերին առընթեր հանդես են
գալիս այդ տոներին հատկացված հեղինակի
տաղային միավորները կապմեղով գանձ+
տաղ+փոխ լանձարանային լրիվ համա-
կարգ:

կարգ:

Ներսես Շնորհալու կյանքին ու ստեղծագործությանը նվիրված իր գրքում Հ. Ղ. Ալիշանն ակնարկում է մի այլ գանձի մասին, որը հատկացված է Մյուռնոսփինությանը (Նոր օրհնության ընդ հայցումածոց... սկզբնատողով), ներկայանում է Ներսես Շնորհալու անունով և տների սկզբնատառերով հողում է «Ներսեսի երգ»⁸: Այս գանձը, որպես կանոն, Գանձարաններում տեղ չի գտել ու հանդիպում է սուկ Հայր Մաշտոցնե-րում: Վերջիններս, ի տարբերություն սովորական Մաշտոցների, բովանդակում են եպիսկոպոսի և կաթողիկոսի ձեռնադրության կանոնները՝ մի արարողություն, որը իրավասու էր կատարել միայն հոգևոր բարձրագույն դասի ներկայացուցիչը՝ կաթողիկոսը (նրա չգոյության դեպքում՝ եպիսկոպոսնե-րը): Կիրառության այս սեղմ շրջանակով էլ պիտի բացատրել ինչպիսի ժողովածուների չափավանց փոքր թիվը և տպագիր հրատա-րակությունների բացակայությունը: Հայր Մաշտոցներում մյուռնոսփինության կանոնը բերված է կաթողիկոսի ձեռնադրության կա-նոնին կից. դա միանգամայն հասկանալի է, քանի որ այդ ծեսը եղել է կաթողիկոսի մե-նաջնորդը: Կանոնն ամբողջությամբ, ներառ-յալ Ներսես Շնորհալու գանձը, պոտ գործ-նական նկատառումներով առանձնացվել է Մաշտոց ժողովածուներից ու հրատարակվել 1876 թ., էջմիածնում⁹: Մյուռնոսփինության ծիսակատարության մասնակիցների համար նախատեսված այդ գրքույկը ունեցել է խիստ սահմանափակ տպաքանակ և օգտագործ-ման չափավանց նեղ ոլորտ. այդ է պատ-ճառն, անշուշտ, որ բանասիրական լայն շեր-ջանակներին չանձը մատչելի չի եղել:

Խնդրո՞ւ առարկա գտնե՞ք, որ ներկայանում է իբրև Տեառն Ներսեսի քարոզ, հիշյալ կանոնում հաջորդում է մի շարք սաղմոսների, ընթերցվածների ու աղոթքների, ի թիվս դրանց նաև մի մեղեդու՝ Հայր մաննակալ, որ առաքեցե՛ր... սկսվապատողով։ Տպագրում սույն մեղեդու և համապատասխան գանձի մասին հիշատակություն կա նաև կանոնի վերջում,

որ նշված է, թե արարողության ավարտին «երգեն դպիրք վմնացորդս մեղեդոյ սրբոյ մեռոնի՝ «Հայր ամենակալ...», և վմնացորդս քարոսի տեառն Ներսիսի» (էջ 36): Մյուռնօրինությանը նվիրված մեղեդու ու գանձի այս առնչությունը ստեղծում է համակարգային մի պատկեր, որը հիշեցնում է Գանձարանի **գանձ-առդ-փոխ-մեղեդի** համակարգը: Այն իրողությունը, որ բոլոր աղբյուրներում մեղեդին անհեղինակ է ու միշտ ներկայանում է Ներսես Շնորհալու գանձից անբաժան (դրանք միմյանցից անջատված են մի քանի սաղմոսներով ու ընթերցվածներով), ինքնըստինքյան ենթադրել է տալիս, որ հիշյալ երկու միավորները կարող էին հորինված լինել միաժամանակ և միևնույն հեղինակի կողմից:

Քանի որ Ներսես Շնորհալու խնդրո առարկա գանձը Գանձարաններում երբևէ չի հանդիպում, բնականաբար պիտի մտածել, որ այն հորինվել է իբրև ոչ գանձարանային ստեղծագործություն: Գանձեր ու տաղեր հաճախ են հանդիպում Մաշտոցներում, բայց դրանք մեծ մասամբ կապվում են համեմատաբար ուշ շրջանի հետ և գերազանցապես թաղման ծեսին վերաբերող ողբանման ստեղծագործություններ են: Ներսես Շնորհալու անունով պահպանված այս գանձը առայժմ մեկ հայտնի հնագույն նմուշն է, որը գրված է գանձարանային սկզբունքներով և ունի ծիսական կիրառություն: Ներսես Շնորհալուց հետո ու թերևս նրան հետևելով, նման փորձ է կատարել Մխիթար Այրիվանեցին, որի այդ բնույթի բանաստեղծությունները, սակայն, դուրս չեն եկել Գանձարանների շրջանակից և պահպանվել են խիստ սակավ ընթրօրինակություններով¹⁰: Ինչ վերաբերում է մյուռոնօրինությանը հատկացված Ներսես Շնորհալու գանձին, ապա վերջինիս լայն կիրառությանն ու առ այսօր օգտագործվելուն, անկասկած, նպաստել է նաև տվյալ կանոնի նշանակությանն ու կարևորությունը: Հայտնի է, որ ինքը՝ Ներսես Շնորհալին կարգավորել է եկեղեցական շատ կանոններ ու զբաղվել ծիսական արարողությունների հետ կապված վանական հարցերով: 1165 թ. Մամեստիայում գրած Դավանության իր թղթում, որն ուղղված է Մանվել կայսեր փեսա դուքս Ալեքսին, հեղինակն ի թիվս մի քանի այլ ծեսերի ու տոնոթյունների անդրադառնում է նաև մյու-

⁸ Հ. Ղ. Ալիշան, Շնորհալի և պարագայ իւր, Վե-
նետիկ, 1873, էջ 449, 454:

⁹ Կանոնն օրինադրեալն սրբալոյս մեծնին, Վաղարշապատ, 1876, էջ 37—44:

¹⁰ Նշված ստեղծագործությունների մասին տե՛ս Գ. Հովսեփյան, Մխիթար Այրիվանեցի, նորագիտ. արձանագրության և երկեր, Երուսաղեմ, 1931, էջ 6—8: Նաև՝ Է. Հարությունյան, Մխիթար Այրիվանեցու «Գանձարան», «Պատմա-բանասիրական հանդես», 1975, № 3, էջ 110—111:

ռոնօրինությանը: Հ. Ղ. Ալիշանի կարծիքով հենց հիշյալ զանախ անկայությունը վկայում է այն մասին, որ Ներսես Շնորհալին «Մյուռոնօրինեից բովանդակ կանոնն ալ ինքն նորեն կարգավորեր և ճոխացուցեր է, հավասար ուրիշ եկեղեցական հանդիսից և տոնից, այսպես բարեկարգելով այն կաթողիկոսաց սեփական արարողությունն ալ՝ փոխանակ մեղադրանացն օտարաց՝ Զիթենվոյ, յուղով չըլլալուն համար»¹¹:

Այսպիսով, Ներսես Շնորհալու անունով առաջմմ մեզ հայտնի են չորս գանձեր: Դրանց քննությունը ցույց է տալիս, որ հեղինակն իր այդ բանաստեղծությունները հորինել է Գրիգոր Նարեկացու համանուն ստեղծագործությունների հետևողությամբ ու նմանությամբ: Բոլորն էլ անհանգ են ու գրված, պատ տաղաչափությամբ: Նկատելի է նաև ծայրակապային նմանություն¹²: Գանձ ու տաղ համակարգային պատկերը, որ ի հայտ է գալիս Գրիգոր Նարեկացու այդ բնույթի երկերում, Ներսես Շնորհալու գանձերի այս փոքրիկ փնջում, բնականաբար, ակնառու է: Դրա փոխարեն գանձարանային օրինաչափությունների ցայտուն դրսևորումը մենք տեսնում ենք հեղինակի տաղերում, որոնց և կանդրադառնանք այժմ:

Տպագիր աղբյուրներում տեղ գտած Ներսես Շնորհալու տաղերը, ամբողջությամբ վերցրած, հասնում են ավելի քան վեց տասնյակի: Սակայն, հեղինակի տաղային ժառանգությունն այդքանով չի սահմանափակվում: Հնագույն գրչագրերում մեզ հանդիպել են Ներսես Շնորհալուն պատկանող շուրջ չորս տասնյակ միավորներ, որոնք մինչև այժմ մնացել են անհայտ ու անտիպ: Այսպիսով ստացվում է տաղերի բավական պատկառելի մի քանակ: Այդ բանաստեղծությունների գանձարանային պատկերը առավել ակնբախ է վաղագույն ընդօրինակություններում: Պարզվում է, որ հեղինակն իր տաղերը հորինել է տաղ ու փոխ կույգերով: Տվյալ տոնին հատկացված տաղն ու համապատասխան փոխը հանդես են եկել մեկ ընդհանուր խորագրով. վերջինս դրվել է տաղից առաջ, իսկ փոխը առանձին խորագիր չի ունեցել, այլ՝ Փոխե, Փոխ կամ Փ նշումը՝ գրված կարմիր թանաքով, երբեմն էլ փոխարինված լույս պայմանական գծանշանով: Գանձարան ժողովածուների նյութերի ցանկում փոխերը չեն ընդգրկվել:

¹¹ Հ. Ղ. Ալիշան, նշված աշխ., էջ 449:

¹² Աներկբայելի է Գրիգոր Նարեկացու գանձարանային ստեղծագործությունների և ընդհանրապես նրա արվեստի թողած ազդեցությունը Ներսես Շնորհալու համաբնույթ բանաստեղծությունների վրա: Այդ հարցին կանդրադառնանք առանձին:

նշանակում է, դրանք դիտվել են ոչ թե անշատաբար, այլ իբրև տաղերի օրգանական մասը: Այդ ամբողջության մասին են վկայում նաև տաղ ու փոխ կույգերի իմաստային ծայրակապերը, որոնք միասին կապում են ավարտուն նախադասություն: Ժամանակի ընթացքում Ներսես Շնորհալու տաղային կույգերը տրոհվել են, տաղերն ու փոխերը միմյանցից անջատվել ու օգտագործվել առանձին կամ ուրիշ հեղինակների հաճապատասխան երգերի, վերակցումներով: Դրա հետևանքով ստեղծվել են պանապան խճողումներ, որտեղ կորել է և՛ երբեմնի ամբողջությունը, և՛ իսկական հեղինակը: Եփոթն ավելի է մեծացել, երբ բանաստեղծությունները կրճատվելով կրկվել են ծայրակապով կամ խորագրով արտահայտված տվյալներից:

Ասվածից պիտի հետևենք, որ Ներսես Շնորհալու տաղերի քննությունն առաջին հերթին ենթադրում է դրանց տաղ ու փոխ կույգերի նախնական ամբողջականության վերականգնումը: Տաղերի տպագրված օրինակներում այդ հարաբերությունը երբեմն պահպանված է, բայց հրատարակիչները հաճախ չեն գիտակցել տաղի ու փոխի միասնականությունը իբրև ձույլ ամբողջություն:

Ներսես Շնորհալու տաղերի վաղագույն հրատարակության մեջ՝ «Բանք չափա» ժողովածուում ի մի են բերված 58 տաղային միավորներ¹³: Գրքում դրանց ընդհանուր թիվը 59 է, բայց նորոգող հնութեան... սկզբվածքով միավորը մենք նկատի չենք ունենում, որովհետև այն սովորաբար ներկայանում է հեղինակի Աշխարհ ամենայն... արտագանձարանային երգին կից ու, մեր կարծիքով, սխալմամբ է ընդգրկված նրա տաղերի շարքում: Բացի այդ, Յարեստ փառաց թագաւորն... միավորը, իրականում, ոչ թե առանձին բանաստեղծություն է, այլ կից գտնվող Նոյնագոյ ընդ Հօր... տաղի մասը: Ինչ վերաբերում է Հանձարեղ շնորհալիդ... և Շնորհօք Սըրբոյ Հոգւոյն... տաղերին, ապա դրանք, մեր կարծիքով, Ներսես Շնորհալունը չեն¹⁴: Հետևապես, ժողովածուն ի-

¹³ Ներսես Շնորհալի, Բանք չափա, էջ 365—491:

¹⁴ Հանձարեղ շնորհալիդ... տաղը՝ նվիրված Հոփսիմե կույսին, տներին սկզբնատառերով հոդում է «Հոփսիմե», իսկ յուրաքանչյուր տան երկրորդ տողի սկզբնատառերով՝ «Յօհաննես»: Դժվար է ասել հիշյալ Հովհաննեսը տվյալ բանաստեղծության հեղինակն է, թե՛ պատվիրատուն. համենայն դեպս, այդ անվան առկայությունը տարակուսելի է դարձնում Ներսես Շնորհալու հեղինակային իրավունքը:

Շնորհօք Սըրբոյ Հոգւոյն... միավորը թերի է, ունի «Ե—Ջ» ծայրակապը, փոխ է ու կից Անեղ Որդին... տողին, որն իր հերթին ունի այբուբենի տառերը հո-

րականում ընդգրկում է հեղինակի գրչին պատկանող 55 տաղային միավոր: Ստորև բերում ենք դրանց ցանկը՝ այբբենական հաջորդականությամբ.

1. Այսօր աւետեաց Գաբրիէլի...
2. Այսօր Գաբրիէլ...
3. Այսօր մայր Սիոն...
4. Անարատ տաճար...
5. Անեղ Որդին...
6. Անմարմնոցն հրեղինաց...
7. Առաջին լոյս երբեակ...
8. Առաւօտ լուսոյ արնեւեան...
9. Առաքեալք Աստուծորդոյն...
10. Աստանօր տեսիլ...
11. Աստուածային խորոցն...
12. Արեգակն արդար ըզիտւր...
13. Բանի աւետաւոր...
14. Բարբառ աւետեաց...
15. Բարունակ բերող...
16. Եկայք զտարճացեալ...
17. Երգ նոր աւետեաց...
18. Երջանիկ հոգիահրաշ...
19. Ի գաւազանէն...
20. Ի խաչին տընկեալ...
21. Ծարաւեցաւ...
22. Կանայքն արտասուօք...
23. Կեանքն ընդ Հօր...
24. Կենաց փայտ...
25. Հանել ընդ նոսին...
26. Հօր կամաւ կշեալ...
27. Մայր Աստուծոյ Մարիամ...
28. Ներպարունակեալ իննեակ...
29. Ներպարունակեալ խորհուրդ...
30. Նըստեալ կանայքն...
31. Նոյնագոյ ընդ Հօր...
32. Նոյն ինքն անդրանիկըն...
33. Նորահրաշ ծնընդեան...
34. Նորահրաշ տեսիլ...
35. Նորահրաշ տօնիս...
36. Նոր աւետեաց լուր...
37. Նոր դրախտին եկեղեցւոյ...
38. Նոր դրախտի քո, Տէ՛ր...
39. Նոր Եդեմ բանաւոր...
40. Նոր երկինք յերկրի...
41. Նոր և առաջին լոյս...
42. Նոր թագաւորին...
43. Նոր իմն աւետեաց...

դող ծայրակապ («Ա—Ն») և նույնպէս թերի է: Կարծում ենք, խնդրո առարկա փոխը, որը նախկինում անշուշտ եղել է ամբողջական, անկախ է կից գըտնըվող տաղից, որից տարբերվում է և՛ իր տաղաչափությամբ, և՛ ծայրակապային առանձնահատկությամբ. մանավանդ որ այլ աղբյուրներից հայտնի է Անեղ Որդին... տաղի նաև ամբողջական օրինակը՝ «Ա—Բ» ծայրակապով:

44. Նոր իմն է հընչին...
45. Նոր լոյս յարփենտյն...
46. Նոր ծաղիկ բըղխէ...
47. Նոր ծաղիկ պայծառ...
48. Նոր ձայն աւետեաց...
49. Նորոյ գինտյն...
50. Նոր տօնիս...
51. Որդիքն Որոտման...
52. Սրովբէից ձայնի...
53. Տէր փառաց այսօր...
54. Տէր փառաց անձառ...
55. Տիրական տօնիս...

«Բանք չափաւ»-ում, Ներսէս Շնորհալու տաղային միավորները զետեղված են **Տեառն Ներսէսի տաղք** ընդհանուր խորագրի տակ և դասավորված ըստ եկեղեցական տոների հաջորդականության: Վերնագրերը, սովորաբար, համապատասխան տոների անվանումն են: Այսպէս, օրինակ. **Աւետեաց, Ծաղկապարդին, Ի Փոխումն Կուսին** և այլն: Մի շարք տաղեր խորագրված են՝ **Ի նոյն**. դա այն դեպքերում է, երբ տվյալ միավորը հատկացված է նախորդի համար արդեն մատնանշված տոնին: Օգտագործված է նաև **Յորդորակ** բառը. սրանք փոխերն են, որոնք հաջորդում են տոնի անվանումը նշող կամ **Ի նոյն** խորագիրը ունեցող միավորներին և այդպէս են կոչվում ուշ շրջանի ձեռագրերում: Խորագրային այս ձևերն, անշուշտ, ստեղծվել են հրատարակիչների կողմից: Թէ ի՞նչ ընդօրինակություններ են օգտագործվել հիշյալ հրատարակության համար և ինչպիսի՞ք են եղել բնագրային խորագրերը՝ չգիտենք: Միավորները ներկայացված են առանձին-առանձին, իբրև ինքնուրույն բանաստեղծություններ. այսուհանդերձ, **Յորդորակ** կոչվածները լինելով համապատասխան տաղերի կից, ապացուցում են վերջիններիս հետ իրենց ունեցած երբեմնի կապը: Ըստ այդմ, ժողովածուում որպէս զուգորդ ներկայանում են հետևյալ միավորները.

1. Այսօր աւետեաց Գաբրիէլի...
 2. Նոր իմն աւետեաց...
 3. Նոր ձայն աւետեաց...
 4. Նըստեալ կանայքն...
 5. Տէր փառաց այսօր...
 6. Ներպարունակեալ խորհուրդ...
 7. Այսօր Գաբրիէլ...
 8. Նոր դրախտին եկեղեցւոյ...
 9. Առաջին լոյս երբեակ...
 10. Առաքեալք Աստուծորդոյն...
 11. Այսօր մայր Սիոն...
 12. Արեգակն արդար ըզիտւր...
 13. Որդիքն Որոտման...
 14. Ի խաչին տընկեալ...
- Յորդորակ.** Նոր ծաղիկ բըղխէ...

Յորդորակ. Հօր կանառ իջեալ...
 Յորդորակ. կանաչքն արտասուօք...
 Յորդորակ. Կեանքն ընդ Հօր...
 Յորդորակ. Աստանօր տեսիլ...
 Յորդորակ. Հանել ընդ նոսին...
 Յորդորակ. Անարատ տաճար...
 Յորդորակ. Կենաց փայտ...
 Յորդորակ. Նոր տօնիս...
 Յորդորակ. Եկայք զուարճացեալ...
 Յորդորակ. Նոր դրախտի քո, Տէր...
 Յորդորակ. Բանիւ աւետատր...
 Յորդորակ. Նոր լոյս յարփենլոյն...
 Յորդորակ. Ի գաւազանէն...¹⁵

Հետաքրքրական է նկատել, որ սրանք, բացառությամբ մի քանիսի, տաղի ու փոխի նույնպիսի հարաբերությամբ են ներկայանում նաև հնագույն ընդօրինակություններում:

Ներսես Շնորհալու տաղերի մյուս կորևոր հրատարակությունը կապվում է Նորայր եպիսկոպոս Պողարյանի անվան հետ: «Սիոն» ամսագրի 1949 թ. 1—9-րդ համարներում նա պարբերաբար լույս է ընծայել Երուսաղեմի հավաքածուի № 231 և № 1193 ձեռագրերում իրեն հանդիպած մի շարք տաղեր, որոնց մի մասը 1830 թ. վենետիկյան հատղրի համապատասխան թերի օրինակների լրացումներն են, իսկ մի քանիսը՝ այդ հատորում անհասարակ բացակայող նմուշներ: Ահա այդ միավորների ցանկը.

ա) Լրացումներ

1. Անեղ Որդին...
2. Նոր դրախտին եկեղեցւոյ...
3. Նոր Եղեմ բանատր...¹⁶
4. Նոր ծաղիկ պայծառ...
5. Նոր ձայն աւետեաց...
6. Սրովբէից ձայնիս...

բ) Նորահայտներ

1. Այսօր ընդ ծագելն արևուն...
 2. Այսօր լոյս ծագեաց...
 3. Բարձրացիր դշխոյ...
 4. Գովեմք այսաւր փայրըն բարո...
 5. Գրիգորիոս, առաքինի հըսկող...
 6. Յնծան այսօր երկինք...
- Փ. Աստուածաւեր և սուրբ... (տաղի մասն է)
 Փ. Լրան կաւետեաց... (տաղի մասն է)

¹⁵ Գրքում տաղ ու փոխ կույգերով են ներկայանում նաև **Անեղ Որդին...** (Յորդորակ՝ Շնորհօք Սըրբոյ Հոգւոյն...) և **Նայեազոյ ընդ Հօր...** (Յորդորակ՝ Յարեաւ փառաց թագաւորն...) միավորները:

¹⁶ Տաղի ամբողջական օրինակը նախապես հրատարակված է եղել, բայց Ն. եպս. Պողարյանը, ըստ երևույթին, չի իմացել (տե՛ս «Սիոն», 1867, № 1, էջ 14):

Ցանկում տեղ գտած **Յնծան այսօր երկինք...** տաղը Ն. եպս. Պողարյանից առաջ լույս է ընծայել Ա. Չոպանյանը: Այդ առաջին հրատարակությունը կատարված է վենետիկյան հավաքածուի № 475 ձեռագրի հիման վրա, որ բանաստեղծությունն անհեղինակ է. հրատարակչին հայտնի է, սակայն, տաղի էջմիածնի Մատենադարանում պահվող մի օրինակ՝ **Տեառն Ներսէսի ասացեալ խորագրային նշումով**, որն ըստ Ա. Չոպանյանի նկատի ունի Ներսես Շնորհալուն¹⁷: **Գրիգորիոս, առաքինի հըսկող...** և **Բարձրացիր դշխոյ...** միավորները, որոնք կապվում են տաղ ու փոխ կույգ, Ն. եպս. Պողարյանը հրատարակել է առանց հեղինակային վերագրման: Այդ երկու բանաստեղծությունները, նաև ցանկում տեղ գտած մյուս միավորները, հնագույն աղբյուրներում պահպանված են Ներսես Շնորհալու անունով, ուստի հեղինակային պատկանելությունը կասկած չի հարուցում:

Տաղ ու փոխ կույգի ուղագրով պատկեր են ներկայացնում **Նոր երկինք յերկրի...** և **Իմանալի սերովբէ...** միավորները: «Բանք չափառ»-ում տաղը թերի է, առկա են սկիզբը և ավարտը («Ներսէս...ի» ծայրակապով): Հին գրչագրերում պահպանված է բանաստեղծության նաև միջին մասը, որով տաղն ամբողջանում է և հողում «Ներսէսի գովեստ Աստուածածնի»: Փոխը ևս ձեռագրերում հաճախ հանդիպում է հատվածաբար, սկսած **Մայր կենդանեացըն հոգւոց...** տողից, «Մեծին Թորոսի ե» ծայրակապով, որի պատճառով, թյուրիմացաբար, Թորոսը համարվել է բանաստեղծության հեղինակը¹⁸: 1947 թ. Ն. վրդ. Ակինյանը լույս է ընծայել **Իմանալի սերովբէ...** միավորն ամբողջությամբ «Ի ննդրո մեծին Թորոսի ե» ծայրակապով¹⁹: Այսպիսով, տաղի ու փոխի ծայրակապաւին շղթան կապվում է՝ «Ներսէսի գովեստ Աստ-

¹⁷ Ա. Չոպանյան, Հայ էջեր, Փարիզ, 1912, էջ 49—50: Ա. Չոպանյանի ակնարկած էջմիածնի Մատենադարանի № 47 ձեռագիրը Գևորգյան ցուցակի թվահամարն է, որը համապատասխանում է Մաշտոցի անվան Մատենադարանի № 2672 ձեռագրին:

¹⁸ Ա. վրդ. Տեկանց, Հայերգ, Թիֆլիս, 1882, էջ 7:

¹⁹ Ն. վրդ. Ակինյան, Ս. Ներսէս Շնորհալույ Գովեստ ի ս. Աստուածածնին ի խնդրոյ մեծին Թորոսի, «Հանդես ամսօրեայ», 1947, № 1, էջ 46—49: Հիշյալ փոխը, ավելի ուշ, կրկին ամբողջությամբ լույս է տեսել համապատասխան տաղից անջատ և իբրև նորահայտ ու անտիպ բանաստեղծություն. ընդ որում, վերջին երկու տողերը (սկ. Դու շուջան ծաղիկ...) մեկ այլ բանաստեղծության սկիզբ են ու սխալմամբ են կցվել հիշյալ տաղին (տե՛ս Ա. վրդ. Բերբերյան, Ս. Ներսես Շնորհալու՝ անտիպ տաղերը, «Էջմիածին», 1967, № 4, էջ 30):

վածածնի ի խնդրո մեծին Թորոսի ե» նախադասությունը, որտեղ հիշվող Թորոսը, ինչպես իրավացիորեն նկատել է տալիս Ն. վրդ. Ակինյանը, պիտի լինի Կիլիկիայի իշխան Լևոնի որդի Թորոսը: Հայտնի է, որ Լամբրոնի տեր Օշին իշխանի և Թորոսի միջև ծագած գծությունը հարթելու նպատակով Ներսես Շնորհալիս անձամբ ուղևորվել է նրանց մոտ. անհավանական չէ, որ տվյալ բանաստեղծությունը գրված լինի Թորոս Բ իշխանի խնդրանքով, որը կոչվել է Մեծն Թորոս և հայտնի է եղել նաև իր բարեպաշտությամբ ու իբրև «շինող եկեղեցեաց և վանորէից»²⁰:

Ներսես Շնորհալու տաղերի նմուշներ հրատարակվել են նաև «Բազմավէպ»-ի էջերում: Դրանք են.

1. Առաւօտին շաւեղի...²¹
2. Կայր մայր Տեառն...²²
3. Միակն ի միոյն...²³

Սրանցից առաջինը ներկայացված է իբրև անհեղինակ տաղ: Մյուս երկուսի խորագրերում առկա է Ներսես կաթողիկոսի անունը: Հնագույն աղբյուրներում բոլորն էլ պահպանված են Ներսես Շնորհալու անունով:

Ա. վրդ. Տևկանցը ևս հրատարակել է Ներսես Շնորհալու տաղերի մի փունջ՝ 13 միավոր: Դրանք, սակայն, տպագրությամբ հայտնի միավորներ են, որոնք քանակական որևէ փոփոխություն չեն առաջացնում²⁴: Ուշագրավ է Անեղ Որդին... միավորը, որը նման չէ ո՛չ 1830 թ. հրատարակությանը, ո՛չ «Սիոն»-ում տպագրվածին: Այս տարբերակը մեկ հանդիպել է հնագույն գրչագրերում:

Ներսես Շնորհալու տաղերի որոշ նմուշներ լույս են տեսել նաև թարգմանաբար: Ազաթանգեղոսի 1843 թ. իտալերեն հրատարակության վերջում, Հավելված բաժնում, Լուիջի Կարրերի թարգմանությամբ բերված են երեք տաղեր Ներսես Շնորհալու անունով.

1. Երջանիկ հոգիահրաշ...²⁵
2. Ի յէս արևու...²⁶
3. Հանձարեղ շնորհալիդ...²⁷

Սրանցից Ի յէս արևու... միավորը պատկանում է ոչ թե Ներսես Շնորհալու, այլ նրա

եղբոր՝ Գրիգոր Գ կաթողիկոսի գրչին: Հանձարեղ Շնորհալիդ... տաղը ևս, ինչպես ասվեց, սխալմամբ է վերագրվել Ներսես Շնորհալուն, իսկ Երջանիկ հոգիահրաշ...ը, որը տարբերվում է բանաստեղծության վենետիկյան օրինակից, առավել հարապատ է հնագույն գրչագրերում մեկ հանդիպած տարբերակին:

1899 թ., գերմանացի հայագետ Ֆեթթերը գերմաներեն թարգմանությամբ լույս է ընծայել Ներսես Շնորհալու հետևյալ բանաստեղծությունները²⁸.

1. Անարատ տաճար...
2. Անմարմնոցն հրեղինաց...
3. Առաքեալք Աստուածորդոյն...
4. Աստուածային խորոցն...
5. Բանիւ աւետաւոր...
- 6 Բարբառ աւետեաց...
7. Երգ նոր աւետեաց...
8. Ծարաւեցաւ...
9. Կեանքն ընդ Հօր...
10. Մայր Աստուծոյ Մարիամ...
11. Յարեաւ փառաց թագաւորն...
12. Նոյնագոյ ընդ Հօր...
13. Նըստեալ կանայքն...
14. Տէր փառաց անձառ...
15. Տիրական տօնիս...

Ներսես Շնորհալու Անեղ Որդին..., Ծառաւեցաւ... և Արեգակն արդար ըզիոր... տաղերը թարգմանվել են նաև ռուսերեն: Առաջինը լույս հատվածաբար, իսկ երկրորդն ամբողջությամբ լույս են տեսել 1916 թ.²⁹: Վերջինը, նույնպես հատվածաբար, տպագրվել է 1972 թ.³⁰: Տաղերի առաջին հրատարակությունը հետագայում ունեցել է նաև այլ տպագրություններ: Պիտի նկատել, որ և՛ ռուսերեն, և՛ գերմաներեն հիշյալ թարգմանությունները կատարված են 1830 թ. վենետիկյան հրատարակության հիման վրա:

Այսպիսով, «Բանք չափաւ»-ում տեղ գտած Ներսես Շնորհալու 55 տաղային միավորներին պիտի գումարել «Սիոն»-ում, «Բազմավէպ»-ում և «Հանդէս ամսօրեայ»-ում լույս տեսած 10 տաղերը, որով հեղինակի տպա-

²⁰ Հ. Ղ. Ավիջան, Շնորհալի և պարագայ իւր, Վենետիկ, 1873, էջ 316:

²¹ «Բազմավէպ», Վենետիկ, 1932, էջ 100:

²² Նույն տեղում, 1894, էջ 166—167:

²³ Նույն տեղում, 1889, էջ 269—270:

²⁴ Ա. վրդ. Տևկանց, նշված աշխ., էջ 1—2, 6, 7, 12—16, 17—21, 22—24:

²⁵ Storia di Asatangelo, versione italiana. Venezia, 1843, p. 226—232.

²⁶ Նույն տեղում, էջ 233—235:

²⁷ Նույն տեղում, էջ 223—225:

²⁸ P. Vetter, Nerses Schnorhali's Kirchenlieder. „Theol. Quartal-schrift“. Ravensburg (Tübingen). LXXXI (1899), Heft I, p. 89—111 (տես «Հանդէս ամսօրեայ», Վիեննա, 1897, № 1, էջ 27—28):

²⁹ «Поэзия Армении с древнейших времен до наших дней», ред., вступ. очерк и примеч. В. Брюсова, Москва, 1916, стр. 167—169.

³⁰ «Армянская средневековая лирика», вступ. статья, составл. и примеч. Л. М. Мкртчяна. Ленинград, 1972, стр. 202.

գիր տաղերի ու փոխերի ընդհանուր թիվը դառնում է 65:

Ձեռագրերի վաղագույն ընդօրինակություններից մեկ հայտնի են դարձել Ներսես Շնորհալու տպագրված որոշ տաղերի առավել ամբողջական օրինակները կամ տարբերակները, նաև 37 տաղային միավորներ, որոնք մինչև այժմ չեն արժանացել հրատարակության: Բերում ենք այդ տաղերի ցանկը.

ա. Տպագրվածների լրացումներ

1. Ընդ որս և մանկունք... (տպագրում՝ Հանել ընդ նոսին... սկսվածքով)
2. Նոր երկինք յերկրի...

բ. Տպագրվածների տարբերակներ

1. Ծարաեցաւ...
2. Նոր իմն ահաւոր... (տպագրում՝ Աստաւոր տեսիլ... սկսվածքով)

գ. Նորահայտ միավորներ

1. Այսար աւետեաց ձայն...
2. Այսար ըզՏէրդ արարիչ...
3. Այսար, ը՛, լոյս հաստատի...
4. Այսար ի սկզբան...
5. Այսար յարութեան մեկ...
6. Այսար նորահրաշ լոյսն...
7. Այսար ցընծան դասք...
8. Այսար ցընծութիւն...
9. Անձառ Բանին բարձրելոյն...
10. Անձառ է խորհուրդ...
11. Անմահ թագաւորն...
12. Անտո՛ն, սկիզբն երկնաւոր...
13. Աստուծոյ ողորմութեանցն...
14. Արփիական, ը՛, լոյսն...
15. Բարբառոյն յանապատէ...
16. Դուստըր Սիւնի...
17. Էին միայնոյ միածին...
18. Ի լուսոյն արփոյ...
19. Ի յերգս սիրեցեալ...
20. Ի յուրբաթու մեծի...
21. Իսկ դու ընդէ՛ր...
22. Լոյսն անեղական...
23. Լոյս փառաց Էին...
24. Ծագումն յարփոյն...
25. Յաւէժ եկեղեցի ցընծա...
26. Նարդոս բուրեալ...
27. Ներհիւսեցութեամբ...
28. Նորագուարձ խընդութեամբ...
29. Նորահրաշ արեգակ իմանալի...
30. Նորահրաշ արեգակն այսար...
31. Նոր ծաղիկ ցուցաւ...
32. Նոր ծառոյն կենաց...
33. Նոր քերովբէ հողանիւթ...

34. Նոցին համաձայնեալ...

35. Սկըսեալն յանըսկիպն...

36. Տիրուհի սուրբ Կոյս ...

37. Քառանիւթիցըս Աստուած...

Նորահայտ տաղերի այս խումբը Ներսես Շնորհալուն վերագրելու մեր հիմքը այն տվյալներն են, որով առաջնորդվել են մասնագետները մինչև այժմ. այն է՝ հեղինակի անունը հոդող ծայրակապերը, խորագրային նշումները, նաև լեզվաոճական ու տաղաչափական առանձնահատկությունները: Այս բոլորից բացի, հաշվի ենք առել տաղի ու փոխի՝ իբրև հեղինակային միասնական կույզերի կապը:

Քանի որ նոր հայտնաբերված միավորները տաղ ու փոխ համակարգի շնորհիվ սերտորեն առնչվում են հրատարակված նմուշների հետ, բնականաբար, անհնարին է խոսել նորահայտների մասին տպագրվածներից անջատ ու մեկուսի: Ներսես Շնորհալու տաղային ժառանգության մասին ճիշտ պատկերացում կազմելու համար անհրաժեշտ է հեղինակային պատկանելության, ինչպես նաև այլ հարցեր, քննել լոկ այդ միասնության մեջ:

Առաջին և հիմնական տվյալը, որով բանաստեղծությունը կարող ենք վերագրել Ներսես Շնորհալուն, հեղինակի անվան առկայությունն է ծայրակապում: Նրա տաղերից շատերը իրենց տների կամ տողերի սկզբնատառերով հոդում են «Ներսես կաթողիկոս», «Տր Ներսես», «Ներսես»: Սրանցից առավել արժանահավատն ու վստահելին, իհարկե, առաջին ձևն է: ԺԳ—ԺԴ դդ. ձեռագրերում այդպիսի ծայրակապով հանդես եկող տաղերը ոչ մի տարակույս չեն թողնում, որ իրոք պատկանում են Ներսես Շնորհալուն, քանի որ ո՛չ այդ ժամանակ, ո՛չ էլ դրանից մի քանի դար առաջ, երբ կարելի էր տաղ ու փոխ գրել, Շնորհալուց բացի Ներսես անունով ուրիշ կաթողիկոս չենք ունեցել: Միաժամանակ կասկած չի մնում, որ այդ տաղերը հորինվել են հեղինակի կաթողիկոսության տարիներին, այսինքն՝ 1166—1173 թթ. ընթացքում:

Այսպիսի առանձնահատկությամբ Ներսես Շնորհալու անվան հետ են կապվում հետևյալ 11 միավորները, որոնցից 9-ը հայտնի են տպագրությամբ, իսկ երկուսը նորահայտ են:

1. Նորահրաշ արեգակն այսար... «Ներսեսի երգ»*

2. Փոխ. Կեանքն ընդ Հօր... «Հայոց կաթողիկոսին»

* Աստղանիշով միավորները նորահայտ են:

3. Նոր իմն աւետեաց... «Ներսէսի ե»
4. Փոխ. Հօր կամաւ իջեալ... «Հայոց կաթողիկոսին»

5. Նոր ձայն աւետեաց... «Ներսէսի ե»
6. Փոխ. Կանայքն արտասուօք... «Կաթողիկոսի Հայոց»

7. Նոր դրախտին եկեղեցւոյ... «Ներսիսի ե»

8. Փոխ. Կենաց փայտ... «Կաթողիկոսի Հայոց»

9. Ի խաչին տընկեալ... «Ի Ստեփաննոս»

10. Փոխ. Նոր ծառոյն կենաց... «Նախավըկայն ե»*

11. Փոխ. Ի գաւապանէն... «Ի Ներսիսե կաթողիկոսե»

Քանակապես ավելի շատ են այն տաղերը, որոնք հոգում են պարպապես «Տր Ներսէս» կամ «Ներսէս»: Այս դեպքում առաջ է գալիս որոշ դժվարություն, քանի որ «Ներսէս»-ը կարող էր վերաբերել համանուն մեկ այլ բանաստեղծի, տվյալ դեպքում, Շնորհալու ժամանակակից Ներսէս եպիսկոպոս Լամբրոնացուն: Պիտի ասել, սակայն, որ այս երկու Ներսէսներին միմյանց հետ շփոթելու վտանգը գրեթե բացառված է: Լամբրոնացին, որի գրական վաստակն ու հասարակական-քաղաքական գործունեությունը անհրաժեշտ չափով արդեն հետապնդված են, իբրև տաղասաց առանձնապես աչքի չի ընկել. նրա տաղերին անդրադարձել են Հ. Ղ. Ալիշանը³¹, Ն. վրդ. Ալիսյանը³², իսկ ավելի ուշ՝ Գր. Հակոբյանը³³ Լամբրոնացուն վերագրելով 12 տաղ: Հնագույն մի գրչագրում մեկ հանդիպել է նրան պատկանող ևս մեկ տաղ իր փոխով³⁴: Այսպիսով, ստացվում է ընդամենը 14 միավոր (տաղեր և փոխեր):

³¹ Հ. Ղ. Ալիշան, Միսուան, Վենետիկ, 1865, էջ 91:

³² Ն. վրդ. Ալիսյան, Ներսէս Լամբրոնացի, Վիեննա, 1956, էջ 229—233:

³³ Գր. Հակոբյան, Ներսէս Լամբրոնացի, Երևան, 1971, էջ 172—183:

³⁴ Մաշտոցի անվ. Մատենադարան, ձեռ. № 3503, թերթ 245ա: Տաղն ունի Այլ տաղ սուրբ Մկրտչին, ի Ներսէս Լամբրոնացոյ խորագիրը և Այսպիսի բազմութեան հանդէս... սկզբնատողը, իսկ կից՝ Ուրախ լեր այսպար... փոխը (թերթ 246ա): Վերջինս իր տաղափությամբ տարբերվում է տաղից, բայց շարադրանքով միանգամայն պատշաճում է նրան:

Սրանց համեմատությունը Շնորհալու տաղերի հետ՝ բացահայտում է էական տարբերություններ: Ամենահիմնական և ուշագրավ տարբերությունն այն է, որ Լամբրոնացու տաղերից ոչ մեկը ծայրակապ չունի³⁵: Պարզ է, ուրեմն, որ «Ներսէս» ծայրակապով տաղերը պատկանում են Ներսէս Շնորհալուն: Երկու հեղինակների տաղերը շփոթեցնող ընդհանրություններ չունեն նաև լեզվաոճական ու տաղաչափական իրենց առանձնահատկություններով: Այնուամենայնիվ մի քանի տաղեր, որոնք ձեռագրերում ներկայանում են մերթ Շնորհալու, մերթ Լամբրոնացու անունով, պահանջում են առավել ուշադիր քննություն հեղինակային ճիշտ վերագրման համար:

«Ներսէս» անունը հոգում են 64 տաղային միավորներ, ընդ որում, մերթ տաղի, մերթ փոխի միջոցով: Երբեմն տաղ ու փոխ զույգի ծայրակապերի շաղկապումով ստացվում է տվյալ զույգի բովանդակությանը համապատասխանող նախադասություն: Այսպես, օրինակ. «Ներսէսի գովեստ Աստվածածնի+Ի խնդրո մեծին Թորոսի ե», «Ներսէս+Ասէ վայս բան», «Ներսէս+Նվազե Հոգւոյն տըվողին իմաստ բանի ընդ ձայնի», «Ներսէս+նըվազե Աստվածածնին երգ», «Ներսէսի ե երգս+Ի սուրբ եկեղեցի», «Ներսէսի նվաստի+Գովեստ մեծին հոմանվանն նմին», «Ներսէսի+Առ Հոփսիսմե կոյսն ե»:

(Շարունակելի)

³⁵ Ն. վրդ. Ալիսյանի ցանկում Ար է աւետեաց... տաղը ներկայացված է իբրև այբուբենի տառերը հոգող ծայրակապ ունեցող («Ա—Ք») միավոր: Իրականում, Ներսէս Լամբրոնացու մյուս տաղերի նման, սա նույնպես զուրկ է ծայրակապից: Բանն այն է, որ Ն. վրդ. Ալիսյանի մատնանշած օրինակում Ներսէս Լամբրոնացու տաղից առկա է լոկ առաջին տունը, որին հաջորդում է բոլորովին ուրիշ մի բանաստեղծություն՝ գրված տարբեր տաղաչափությամբ: Վերջինս՝ Աւետիս քեզ, Մարիամ... սկսվածքով, անհեղինակ մի տաղ է, որն իր սկզբնատառերով հոգում է «Ա—Ք»: Ն. վրդ. Ալիսյանը, ձեռքի տակ չունենալով Ար է աւետեաց... տաղի ամբողջական օրինակը, երկու տարբեր բանաստեղծությունների այդ պատահական զուգորդումը ընկալել է իբրև մեկ միավոր և Ար է աւետեաց... տաղով սկսվող հատվածը կոչել է կցորդ (Ն. վրդ. Ալիսյան, նշված աշխ., էջ 233):